

УДК 336.227.2

JEL Classification Code: H26

Юшко С.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів, ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ПОДАТКОВІ ШАХРАЙСТВА ПІДПРИЄМЦІВ У СФЕРІ НАРАХУВАННЯ ТА ВИПЛАТИ ДОХОДІВ НАЙМАНИМ ПРАЦІВНИКАМ

У статті відзначено, що податкові шахрайства як один із найзухваліших видів злочинів у світовій практиці не є об'єктом кримінального та адміністративного права в Україні. Названо причини, через які суб'єкти господарювання вдаються до приховування доходів найманих працівників, продемонстровано рівень навантаження на фонд оплати праці в Україні та окремих європейських країнах. Проаналізовано рівень скорочення навантаження на фонд оплати праці в Україні з 2016 р. внаслідок змін у чинному законодавстві. На окремих прикладах розраховано втрати бюджету та державних цільових фондів від шахрайських дій підприємців у сфері оподаткування доходів найманих працівників. Окреслено заходи, до яких вдається держава з тим, щоб розв'язати проблему використання тіньових розрахунків по заробітній платі з працівниками. Зроблено висновок про необхідність подальшого посилення боротьби з шахраями з одночасним запуском дійсно ефективної, прозорої та максимально зрозумілої системи соціального та пенсійного страхування, запровадження обов'язкового медичного страхування, створення фіскального режиму, за якого платити податки стане вигіднішим і безпечнішим, аніж приховувати їх від держави.

Ключові слова: податкові шахрайства; ухилення від оподаткування; навантаження на фонд оплати праці.

Постановка проблеми. Податкові шахрайства у формі несплати суб'єктами господарювання податків та обов'язкових платежів з прихованих доходів зайнятих у них працівників обертаються втратами для держави, окремих працівників, суспільства в цілому. Не зважаючи на те, що дана проблема аж ніяк не є новою, дискусії між науковцями, практиками, представниками податкових органів щодо механізмів та напрямів її розв'язання не припиняються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем, пов'язаних із ухиленням суб'єктів господарювання від оподаткування шляхом застосування тіньових схем розрахунків з працівниками по заробітній платі присвячено праці вітчизняних учених, серед яких В. Базилевич, С. Лондар, І. Мазур, В. Мандибура, М. Флейчук, Ю. Харазішвілі, Н. Шелудько та інші. У своїх роботах науковці вивчають передумови виникнення даної проблеми, визначають втрати держави та вигоди окремих економічних суб'єктів від її існування, досліджують наявний зарубіжний досвід у контексті боротьби з даним видом правопорушень. Законодавчі зміни в частині умов та правил обкладання доходів найманих працівників обов'язковими платежами, запровадження державою нових заходів у контексті скорочення обсягів тіньових розрахунків по заробітній платі вимагають знову повернутися до даного питання.

Мета статті. Основною метою даної статті є з'ясування причин використання тіньових розрахунків по заробітній платі з працівниками, оцінка зміни рівня податкового навантаження на фонд оплати праці в Україні внаслідок

зниження з 2016 р. ставки єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; обчислення втрат, до яких призводять шахрайства у сфері нарахування і виплат доходів найманим працівникам, з'ясування ступеня дієвості заходів, яких вживає держава для «відкриття» доходів працівників, визначення перспектив розв'язання проблеми чорних та сірих заробітків в Україні.

Виклад основного матеріалу. Не зважаючи на швидке поширення Україною злочинної діяльності фізичних та юридичних осіб у формі шахрайства, вітчизняне законодавство істотно запізнюється із трактуванням термінів, визначенням видів шахрайств, поданням однозначних і зрозумілих критеріїв їх ідентифікації, встановленням адекватної рівневі наданих збитків відповідальності за здійснені правопорушення тощо.

Податкові шахрайства як один із найзухваліших видів злочинів у світовій практиці у нашій країні не є об'єктом кримінального та адміністративного права. Відомому у зарубіжному праві поняттю «податкове шахрайство» (англ. tax fraud) наразі найбільшою мірою відповідають діяння, відповідальність за які передбачена ст. 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» та ст. 2121 «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» Кримінального кодексу України [1].

Приховування частини, а в окремих випадках – загальної величини нарахованих найманим працівникам доходів – з метою уникнення сплати обов'язкових платежів до бюджету та державних цільових фондів перетворилося у нашій країні на масове, практично неконтрольоване явище, яке у рамках цього дослідження ми будемо розглядати саме у якості податкового шахрайства.

З'ясуємо корені даної проблеми. Отже, нарахування найманим працівникам доходів у формі заробітної плати та прирівняних до неї виплат вимагає згідно з вимогами чинного законодавства одночасного здійснення таких обов'язкових платежів: утримання з доходів працівників податку на доходи фізичних осіб за ставкою 18 % і військового збору за ставкою 1,5 % та нарахування на фонд заробітної плати за кошти роботодавця єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за ставкою 22 %. Іншими словами, для середнього рівня заробітної плати в Україні 8977 грн (на прикладі серпня 2018 р.) сума, яку працівник отримає на руки, складе 7226,48 грн; загальна сума утриманих з доходів працівника податків складе 1750,52 грн, сума здійснених роботодавцем нарахувань у формі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування складе 1974,94 грн. Співвідношення між чистим (на руки) доходом працівника та загальною сумою утриманих податків, зборів та здійснених нарахувань до соціальних фондів перебуває на рівні 66 % : 34 %. Ураховуючи право працівників на податкову соціальну пільгу за податком на доходи фізичних осіб, граничну величину доходу (15 мінімальних заробітних плат), понад яку внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування не нараховуються, існування знижених відносно базового рівня (щодо зайнятих на підприємстві інвалідів) ставок єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування частка чистої заробітної плати у окресленому вище співвідношенні між чистим доходом працівників та сумою нарахованих на

заробітну плату та утриманих із заробітної плати обов'язкових платежів буде ще більшою.

Наведемо інформацію про рівень податкового навантаження на заробітну плату у інших країнах (табл. 1) [2]:

Таблиця 1 – Поділ витрат роботодавця на оплату праці найманих працівників та здійснення обов'язкових платежів в окремих країнах

Країна	Заробітна плата, яку отримує на руки працівник, % від загальної суми витрат	Обов'язкові платежі, % від загальної суми витрат	Загальна сума витрат на оплату праці та здійснення обов'язкових платежів, %
Бельгія	47	53	100
Франція	53	47	100
Німеччина	56	44	100
Польща	57	43	100
Естонія	60	40	100
Угорщина	60	40	100

Як свідчать дані табл. 1, на сьогоднішній день обкладання доходів найманих працівників, нарахованих у формі заробітної плати та прирівняних до неї виплат, обов'язковими платежами перебуває на порівняно нижчому рівні, аніж у всіх представлених країнах. Легший тягар для платників податків та обов'язкових внесків в Україні є таким внаслідок кардинальних змін у вітчизняному законодавстві, що набули чинності з 1 січня 2016 р. (табл. 2).

Зміни, внесені у податкове законодавство та законодавство у частині справляння єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування були покликані змінити наявну негативну ситуацію з приховуванням доходів найманих працівників та призвести до зменшення обсягів тіньових доходів у нашій країні. Помітне скорочення рівня навантаження на доходи найманих працівників не зняло, однак, проблеми з приховуванням таких доходів та не змінило у цілому тенденції із широким застосуванням сірих (частина доходу, як правило, у розмірі мінімальної заробітної плати, виплачується офіційно, решта – у конверті) та чорних (виключно у формі конвертних виплат) заробітних плат в Україні.

На нашу думку, більш доцільним та дієвим був механізм стимулювання суб'єктів господарювання до «відкриття» доходів їхніх працівників, що був впроваджений у вітчизняну практику на початку 2015 р. Даний механізм передбачав можливість для суб'єктів господарювання, що забезпечили офіційне підвищення доходів зайнятим у них особам, застосовувати знижені ставки єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та отримувати суттєву економію за цим платежем.

Ми детально досліджували даний механізм та в цілому, за виключенням окремих нюансів, знайшли його цілком логічним і обґрунтованим [3]. Отже, лише особи, які «відкрили» чи просто підвищили заробітки працівників не менш, ніж на 20 %, набували право сплачувати меншу суму єдиного внеску. Норма про зниження ставки нарахувань єдиного соціального внеску на фонд заробітної плати з рівня 36,76 – 49,7 % до 22 %, що набула чинності з 1 січня

2016 р., не висунула суб'єктам господарювання жодних умов для отримання даного привілею, а тому була сприйнята ними переважно як данність, без потреби реальних змін у системі нарахування і виплати заробітної плати найманим працівникам.

Таблиця 2 – Зміна податкового навантаження на заробітну плату з 1 січня 2016 р.

Показники	Оподаткування за правилами чинними станом на		Оподаткування за правилами чинними станом на	
	31.12.2015 р.	01.01.2016 р.	31.12.2015 р.	01.01.2016 р.
Сума нарахованого доходу, грн	4362,00*		13086,00**	
Утримання із заробітної плати, грн	853,21	850,59	2581,37	2551,77
Нарахування на заробітну плату, грн	1605,22***	959,64	4815,65***	2878,92
Загальна сума обов'язкових платежів, грн	2458,43	1810,23	7397,02	5430,69
Частка чистої заробітної плати у загальній сумі заробітної плати із нарахуваннями, %	58,8	66,0	58,7	66,0

* – на прикладі середньої заробітної плати по Україні за січень 2016 р.;

** – три середніх заробітних плати січня 2016 р.;

*** – розрахунки проведені для виду діяльності, віднесеного до 5 класу виробничих ризиків на виробництві (ставка єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування 36,8%).

Ми провели розрахунки, взявши за основу вихідні дані попередньої таблиці і з'ясували, що в умовах скорочення податкового навантаження на доходи найманих працівників, рівень зростання останніх без додаткових витрат для роботодавців міг скласти принаймні 12,2 % (табл. 3).

Використання сірих та чорних зарплатних схем забезпечує підприємцям суттєву економію коштів, яка, відповідно, обертається втратою доходів бюджету та державних позабюджетних цільових фондів. Розглянемо це на умовному прикладі (табл. 4).

Дані представлених у табл. 4 розрахунків, виконаних на умовних, але показових прикладах, свідчать, що навіть за незначних обсягів приховування доходів зазначене явище обертається втратами для державних фінансів.

При цьому слід також розуміти, що підприємці чинять шахрайські дії не лише щодо держави, а й щодо працівників. Держава втрачає свої поточні доходи, працівники ж – можливість для повноцінної (з відповідною оплатою) реалізації свого права на оплату лікарняного листка у разі хвороби застрахованої особи або члена її родини, на виплату допомоги по вагітності та пологах, у зв'язку з нещасним випадком на виробництві, виплати по безробіттю, оплату відпустки, заробітку за дні перебування у відрядженні, вихідної допомоги при звільненні, компенсацій при переведенні на іншу постійну нижче оплачувану роботу, тощо: зазначені виплати буде нараховано виключно на підставі інформації про офіційні

доходи фізичної особи [4]. При цьому працівники, з одного боку, виступаючи заручниками такої ситуації (інших умов працевлаштування роботодавців не пропонує, а за умов складної ситуації на ринку праці працівники змушені миритися з таким станом речей), з іншого боку, можуть добровільно брати участь у подібних протизаконних аферах, вступаючи у змову з роботодавцем, який пропонує більші, хоча й неофіційні доходи замість менших офіційних.

Таблиця 3 – Можливий рівень зростання доходів найманих працівників з січня 2016 р. у зв'язку із зниженням ставки єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування

Показники	Оподаткування за правилами чинними станом на		Оподаткування за правилами чинними станом на	
	31.12.2015 р.	01.01.2016 р.	31.12.2015 р.	01.01.2016 р.
Загальна сума видатків роботодавця на оплату праці одного найманого працівника та здійснення обов'язкових, пов'язаних з виплатою заробітної плати, платежів	5967,22		17901,65	
Сума нарахованої заробітної плати, грн	4362,00	4891,16	13086,00	14673,48
Сума чистої заробітної плати, грн	3508,79	3937,38	10504,63	11812,15
Можливе зростання заробітної плати за незмінних витрат роботодавця, %	12,2		12,4	

У боротьбі із шахраями держава вживає дієві і не дуже дієві заходи, які ми уже розглядали раніше [3]. Серед останніх нововведень у цьому переліку – дворазове підвищення мінімальної заробітної плати, зміни у законодавстві про пенсійне страхування. Підвищення мінімальної заробітної плати з 1600 грн станом на грудень 2016 р. до 3200 грн для 2017 р., яке з одного боку, дійсно сприяло частковій детінізації доходів працівників, з іншого, – обернулося банальною зрівнялівкою для працівників підприємств та організацій з обмеженими фінансовими можливостями (зокрема, для бюджетних установ).

Наведемо приклад. Не зважаючи на підвищення мінімальної заробітної плати, прожитковий мінімум для працездатних осіб, який є базовим показником для розрахунку посадових окладів працівників бюджетної сфери, залишився з 1 січня 2017 р. порівняно з груднем 2016 р. незмінним. Як результат, при застосуванні тарифних коефіцієнтів Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери посадові оклади працівників, тарифікованих за 1 – 11 тарифними розрядами виявляються в 2017 і 2018 рр. нижчими від мінімальної заробітної плати. Якщо після застосування передбачених законодавством доплат і надбавок, сума нарахованої заробітної плати виявляється меншою за мінімальну заробітну плату, законодавець вимагає від працедавців здійснювати доплату до рівня мінімальної заробітної плати. До чого це призвело, покажемо

на прикладі (табл. 5).

Таблиця 4 – Втрати бюджету та державних цільових фондів від шахрайських дій підприємців у сфері оподаткування доходів найманих працівників*

Показники	Схеми виплати заробітної плати		Схеми виплати заробітної плати	
	сіра	чорна	сіра	чорна
Заробітна плата, яка запланована до виплати найманому працівникові	8000,00		16000	
з неї офіційно**	3139,50	–	3139,50	–
неофіційно	4860,50	8000	12860,50	16000
Сума нарахованих і утриманих податків і внесків з офіційних доходів працівника	1618,50	–	1618,50	–
Сума недонарахованих і недоутриманих податків і внесків з неофіційних доходів працівника	2505,72	4124,22	6629,95	8248,45

* в якості прикладу взята заробітна плата до виплати на руки працівникам в сумі 8 та 16 тис. грн;

** виходячи з нарахованої заробітної плати в сумі 3900 грн (мінімальна заробітна плата у 2018 р., збільшена приблизно на 5 %).

Як свідчать дані табл. 5, працівники, заробітна плата яких мала б відрізнятися в силу різного рівня складності завдань, що перед ними ставляться, та різного рівня відповідальності, на виході, однак, змушені задовольнятися однаковими доходами, що аж ніяк не стимулює їх до саморозвитку та професійного зростання, і до того ж погіршує моральний клімат у колективі.

Відповідно до змін у законодавстві про пенсійне страхування, по закінченні перехідного (до 2028 р.) періоду право на пенсію по досягненні 60 років матимуть лише особи із страховим стажем не менше 35 років; особи із страховим стажем від 25 до 35 років зможуть вийти на пенсію за віком після досягнення віку 63 роки, особи зі страховим стажем від 15 до 25 років – після досягнення віку 65 років, особи із страховим стажем, меншим 15 років, зможуть реалізувати право на пенсійні виплати за віком тільки після набуття потрібного мінімального стажу. Зазначене мало б у черговий раз змусити наших співгромадян замислитися про перспективи, що чекають на них по досягненні поважного пенсійного віку.

Таблиця 5 – Заробітна плата* окремих працівників бухгалтерської служби вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації у 2017 р., грн

Посада	Ставка заробітної плати з урахуванням передбачених доплат	Доплата до мінімальної заробітної плати	Разом нараховано заробітної плати
Ст. касир	2320	880	3200
Бухгалтер II кат.	2624	576	3200
Бухгалтер I кат.	2768	432	3200
Ведучий бухгалтер	2912	288	3200

* – з розрахунку на місяць.

Висновки. За результатами проведеного дослідження ми доходимо таких висновків:

1. Приховування нарахованих найманим працівникам доходів з метою уникнення сплати обов'язкових платежів до бюджету та державних цільових фондів перетворилося в Україні на масове, практично неконтрольоване явище. Податкові шахрайства чиняться підприємцями як шляхом свідомого уведення в оману найманих працівників, так і з мовчазної згоди останніх. В окремих випадках працівники добровільно беруть участь у подібних протизаконних аферах, вступаючи у змову з роботодавцем, та отримуючи за мовчання винагороду у формі більших, порівняно з офіційними, доходів.

2. Зміни у законодавстві, що регулює порядок нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, призвели з 2016 р. до доволі суттєвого зниження навантаження на фонд оплати праці (частка чистої заробітної плати у загальній сумі нарахованих доходів та здійснених нарахувань до цільових фондів зростає приблизно на 7 %). За нашими розрахунками, зазначене могло б обернутися підвищенням доходів найманих працівників принаймні на 12,2 %. Безумовне скорочення ставки єдиного внеску було, однак, сприйнято більшістю роботодавців як данність, що не потребувала реальних змін у системі нарахування і виплати заробітної плати найманим працівникам, а тому особливих зрушень із підвищенням доходів працівників та «відкриттям» доходів не відбулося.

3. Шахрайства підприємців у сфері нарахування та виплати доходів найманим працівникам тягнуть за собою суттєві втрати як для держави, так і для громадян нашої країни, ставлячи під загрозу існування системи соціального захисту. З метою припинення цієї порочної практики законодавець постійно розширює перелік заходів протидії ним. Боротьба з правопорушеннями у сфері нарахування і виплати доходів найманим працівникам має й надалі посилюватися не лише у контексті протидії шахраям та забезпечення зростання державних доходів, а й з метою заохочення та підтримки чесних, добросовісних платників податків та зайнятих у них осіб. Разом з тим, на нашу думку, тільки запуск дійсно ефективної, прозорої та максимально зрозумілої системи соціального та пенсійного страхування, запровадження обов'язкового медичного страхування, створення фіскального режиму, за якого платити податки стане вигіднішим і безпечнішим, аніж приховувати їх від держави, дозволять наблизитися до розв'язання проблеми чорних та сірих заробітків в Україні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 5 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Алпатова Н. Гарна новина: податковий рай для роботодавців / Н. Алпатова // Все про бухгалтерський облік. – 2016. – № 4. – С. 11.
3. Юшко С.В. До питання про оподаткування заробітної плати в Україні / С. В. Юшко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – № 10. – С. 24-29.
4. Юшко С. В. Навантаження на фонд оплати праці суб'єктів господарювання як чинник тінізації доходів громадян / С. В. Юшко // Фінанси України. – 2013. – № 2. – С. 32 – 45.

References

1. Alpatova, N (2016) 'Garna novyna: podatkovyj raj dlya robotodavciv' [Good news: tax paradise for employers]. Vse pro buhgalters`kyj oblik [Everything about accounting] (4), pp. 11. [In Ukrainian].
  2. Yushko, S. (2015) 'Do pytannya pro opodatkuvannya zarobitnoyi platy v Ukraini' [To the question of the taxation of wages in Ukraine] Buhgalters`kyj oblik i audit [Accounting and auditing] (10), pp. 24-29. [In Ukrainian].
  3. Yushko, S. (2013) 'Navantazhennya na fond oplaty praci sub'yektiv gospodaryuvannya yak chynnyk tinizaciyi doxodiv gromadyan' [Load on the fund of labor remuneration of business entities as a factor in the shadowing of incomes of citizens] Finansy Ukrainy [Finances of Ukraine.] (2), pp. 32-45. [In Ukrainian].
  4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). Kryminal`nyj kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine] (Act No. 2341-III, April 05). Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. [In Ukrainian].
-

Юшко С.В.

к.э.н., доцент кафедры финансов, ХНЭУ им. С. Кузнеця

НАЛОГОВЫЕ МОШЕННИЧЕСТВА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ В СФЕРЕ НАЧИСЛЕНИЯ И ВЫПЛАТЫ ДОХОДОВ НАЕМНЫМ РАБОТНИКАМ

В статье отмечено, что налоговые мошенничества как один из самых дерзких видов преступлений в мировой практике не является объектом уголовного и административного права в Украине. Названы причины, по которым субъекты хозяйствования прибегают к сокрытию доходов наемных работников, продемонстрирован уровень налоговой нагрузки на фонд оплаты труда в Украине и отдельных европейских странах. Проанализирован уровень сокращения нагрузки на фонд оплаты труда в Украине с 2016 г. вследствие изменений в действующем законодательстве. На отдельных примерах рассчитаны потери бюджета и государственных целевых фондов от мошеннических действий предпринимателей в сфере налогообложения доходов наемных работников. Названы меры, к которым прибегает государство с тем, чтобы решить проблему использования теневых расчетов по заработной плате с работниками. Сделан вывод о необходимости дальнейшего усиления борьбы с мошенниками с одновременным запуском действительно эффективной, прозрачной и максимально понятной системы социального и пенсионного страхования, введения обязательного медицинского страхования, создание фискального режима, при котором платить налоги станет выгоднее и безопаснее, чем скрывать их от государства.

Ключевые слова: налоговые мошенничества; уклонение от налогообложения; нагрузка на фонд оплаты труда.

Yushko S. V.

PhD of Economic sciences, associated professor, Kharkiv National University of economics named after Simon Kuznets, Kharkiv

TAX FRAUD OF ENTREPRENEURS IN THE SPHERE OF CALCULATION AND PAYMENT OF INCOMES TO EMPLOYEES

The article notes that tax fraud as one of the most grave types of crimes in world practice is not the subject of criminal and administrative law in Ukraine. The author names the reasons why business entities resort to hiding the income of employees. It is demonstrated the level of load on the wage fund in Ukraine and some European countries. The level of reduction of the wage fund load in Ukraine from 2016 due to changes in the current

legislation is analyzed. The author calculates budget losses and state target funds' losses from fraudulent actions of entrepreneurs in the sphere of taxation of employees' income. The measures taken by the state in order to solve the problem of using shadow income for employees are outlined. It is concluded that there is a need to further strengthen the fight against fraud with the simultaneous launch of a truly effective, transparent and comprehensible system of social and pension insurance, the introduction of compulsory health insurance, the creation of a fiscal regime, in which to pay taxes more profitable and safer than hiding them from the state.

Keywords: tax fraud; tax evasion; payroll load.
